

catalanes, sense descartar-ne ni les de l'extrem Sud: *Cala de la Mare de Déu*, a Santa Pola (1963), si bé no és gaire més que «un caletó»; i no cal dir que a les Balears més que enlloc (n'hi ha fins a Cabrera, i àdhuc a les illetes dels freus de Formentera).

En castellà, on el mot es documenta des de c. 1440 (Díaz de Gámez) també ha figurat en els textos més clàssics: els moros granadins comptaven amb desembarcar en «la famosa *cala* del Agua Amarga», Pz. de Hita (*Guerras C. de Gran.*, ed. Blanchard II, 88); «a deshora salieron de una *cala* dos galeotas turquesas, y tomándonos la una la mar, y la otra la tierra, cuando íbamos a embestir en ella, nos cortaron el camino y nos cautivaron», «y fue que de improviso dieron en el jardín mucha cantidad de turcos, de dos galeotas de corsarios de Bizerta, que en una *cala* que allí cerca estaba, habían desembarcado, sin ser sentidos de las centinelas de las torres de la marina», Cervantes, *La Española Inglesa, El Amante Liberal* (ed. Hz. Urefia, pp. 103, 233).

En canvi el portuguès *cala*, tot i que ja apareix en la *Crònica do Conde Don Pedro*, a mitjan S. xv (Jal, 381) ha de ser manlleu del castellà (o directe del cat.-oc.?), car altrament s'hi hauria perdut la -l- entre vocals; i en francès *cale* [1606] és manlleu de la llengua d'oc. Però en occità ja apareix c. 1225, en Daudè de Pradas; avui a Provença potser més viu que enlloc de la Romània, o bé no menys que en català, per bé que en les obres de Mistral no es troba tant com els seus derivats *calanco* i *calanc* (V. infra), però el TdF en cita un cas en els versos de Félix Gras (nascut ben a la vora de terra mistralenca, 15 anys abans de l'aparició de *Mireio*).

Itàlia *cala* [fi del segle XVI; *caletta* principi del segle XVI]; aquest no és impossible que, almenys en la llengua leteraria, sigui d'origen hispànic, tenint en compte que tots els textos dels Ss. xvi-xvii on Zaccaria n'assenyala testimonis (llevat del també hispanitzant Buonarroti, 1618) són de traduccions del castellà. Del català va passar al sard *cala* en el sentit marí (MLWagner, *ARom.* xv, 242); l'àr. magrebí *qâla* no és segur si és manlleu del català o bé mossarabisme: el trobem en Ibn Alkhatib [Gran., †1374] parlant de Tànger i sembla que ja en el Becrî, †1093, parlant de rades del litoral barbaresc (Simonet, *Gloss.*, s. v.; Dozy, *Suppl.* II, 296). L'únic d'aquests idiomes, on el mot ha donat molts derivats, i està arrelat en la toponímia de l'Interior, és la llengua d'oc, per tant aquesta i la nostra han de constituir el centre d'expansió del mot, i fins és possible que en castellà fos ja una importació catalana.

Com a etimologia va proposar Baist (*ZRPb.* xxxii, 33) l'àr. *kallâ* 'fondejador abrigat' (de l'arrel *k-l-* 'vetllar per algú i guardar-lo', 'atansar la nau a la costa, abordar'. Encara que la *h* àrabiga hauria hagut de donar *l* en castellà, Baist intentava llevar aquesta anomalia admetent que el castellà l'havia pres del català, sense adonar-se que en català això era tan anòmal com en la llengua veïna. Altrament, no hi ha notícies que l'àr. clàssic *kallâ* vagi usar-se en la llengua vulgar

(fins la seva arrel és omesa en el *Suppl.* de Dozy), i la citada forma magrebina *qâla* és bona prova que els arabòfons no relacionaven aquest mot amb l'arrel *k-l-*. D'altra banda l'oc. i cat. *calanca* 'caleta', amb el seu sufix pre-romà és desfavorable a un origen aràbic (com ja veu Spitzer, *ZRPb.* xlvi, 595). La principal objecció és que *cala* a Provença designa també un 'lloc a redós del vent', o un 'vessant soleiat'; hi ha un verb oc. *acalà* 'abrigar, assolciar', 'apaivagar', i el mot està molt difós en la toponímia alpina: més encara: el fr. *chalet* 'lloc d'abric', després 'cabana de pastor' i 'xalet, caseta pintoresca' (pres d'un parlar sufs-fr.) és derivat del mateix mot.

De consegüent, Dauzat, *Z. f. Ortsnamenfg.* II, 216-21, i amb ell Aebischer, Bottigliani (*Elementi Prelatini nella Topon. Corsa*, 37, 97), MLWagner, Wartburg (*FEW* II, 50-51), etc., van pronunciar-se per una etimologia pre-romana, potser lígur; és possible que l'element *Cal-*, que figura en prou noms de lloc de l'interior d'Espanya (MzPi., *Orig.*, 341), de Còrsega i d'altres països mediterranis, incloent-hi el sard *cala*, *calanca*, «tana», «fessura di roccia» (diferent del catalanisme marítim), tingui el mateix origen. El significat primitiu degué ser 'lloc abrigat', d'on per una banda 'rada', i per l'altra 'cabana' o 'cova', com en sard. Pel que fa a aquest, si el nom de planta *calocatânos* transmès pel bordelès Marcellus Empiricus conté, segons la hipòtesi de Bertoldi i Wartburg, el nom del *catanos* > 'càdec', combinat amb el nostre mot amb el sentit de 'ginebre dels soleis o llocs abrigats', seria una important confirmació antiga (S. iv) del caràcter lígur-sorotàptic del nostre mot (veg. supra *CÀDEC*), i del seu sentit primitiu *CALA-* 'lloc d'abric'.

No és versemblant l'opinió de Spitzer (*ZRPb.* xliii, 341) i de l'Acadèmia d'Itàlia (*Dix. di Mar.*) que *cala* 'rada' vingui del verb *CALAR* amb el sentit de 'baixar', i l'argumentació que hi ha aportat més tard Hubschmid (*VRom.* VIII, 142; *ZRPb.* lxvi, 73n.) no hi ha afegit gens de pes. He completat ací, amb addicions, el que ja deia en el *DCEC* I, 579, cf. *DECH*.

DERIV.: *Caleta* [1839, Lab.], el cast. *caleta* que es troba ja el 1535 en Fz. de Oviedo, i que també pel sufix sembla ser catalanisme, confirma la gran antiguitat d'aquest derivat en cat., i el port. *calbeta* amb la seva *lb* prova encara més clara la procedència estrangera amb la seva adaptació a l'arrel de l'indígena *calba* 'canó, tub'; *calet* peix semblant al besuc (Plaja, *Proa Palamós*, jul. 1960, 8) = «beut, chopà, ollaca, roncador» a Dènia (*El Archivo* II, 154); cf. *caluc* 'peix de riu' (*AlcM* id. i *calup*), *FEW* II, 92a, n. 1; i *caluga* altra espècie de llissa o mugílid (*AlcM*). *Caló*, 'cala petita', viu a la costa del Princ. i a la valenciana (*Barrenc del Caló*, a Xàbia), uns quants a l'illa de Cabrera (1968), però sobretot molts a les de Mallorca (*Caló des Cans* cantat pels poetes B. Fiol i J. M. Llopart, cap a Artà, molts a Santanyí: *Caló de N'Estrany, de Ses Guïes, de Ses Favas, des Sivinar, d'En Boira, d'En Burgit*, 1964), a Valldemossa *S'Escaló de s'Estaca* és un caló amb barques.